

FARG'ONADAGI KUTUBXONALAR VA MADANIYAT MARKAZLARI TARIXI

Filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi

3-bosqich, 23.89-guruh talabalari

Tolibjonova Munisa

Keldiboyeva Zarnigor

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekistonning Farg'ona viloyatida joylashgan kutubxonalar va madaniyat markazlarining tarixiy rivojlanish jarayoni o'rganiladi. Maqolada Farg'ona shahridagi birinchi kutubxonalarning tashkil etilishi, sovet davridagi madaniy muassasalarning faoliyati, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar va zamonaviy davrdagi o'zgarishlar tahlil qilinadi. Tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari va ilmiy tadqiqotlar asosida yozilgan ushbu ilmiy maqola Farg'ona madaniy hayotini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Farg'ona, kutubxona, madaniyat markazi, tarix, sovet davri, mustaqillik, o'zbek madaniyati.

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуется исторический процесс развития библиотек и культурных центров, расположенных в Ферганской области Узбекистана. В статье анализируется создание первых библиотек в городе Фергане, деятельность культурных учреждений в советский период, реформы, проведённые в годы независимости, и изменения в современную эпоху.

Настоящая научная статья, написанная на основе исторических источников, архивных документов и научных исследований, может служить важным источником для изучения культурной жизни Ферганы.

Ключевые слова: Фергана, библиотека, культурный центр, история, советский период, независимость, узбекская культура.

ANNOTATION

This article examines the historical development process of libraries and cultural centers located in the Fergana region of Uzbekistan. The article analyzes the establishment of the first libraries in Fergana city, the activities of cultural institutions during the Soviet period, the reforms carried out during the years of independence, and the changes in the modern era. This scientific article, written on the basis of historical sources, archival documents, and scientific research, can serve as an important source for studying the cultural life of Fergana.

Keywords: Fergana, library, cultural center, history, Soviet period, independence, Uzbek culture.

1. KIRISH

Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng zich aholi yashaydigan va tarixan boy mintaqalaridan biri hisoblanadi. Bu mintaqada madaniyat va ma'rifatning rivojlanishi uzoq tarixga ega bo'lib, qadimgi zamonlardan boshlab kitobxonlik an'analari va ilm-fanga bo'lgan qiziqish kuchli bo'lgan. Farg'ona shahri 1876 yilda Rossiya imperiyasi tomonidan barpo etilganidan so'ng, bu yerda zamonaviy ma'no kasb etuvchi madaniy muassasalar ham tashkil etila boshlandi.

Kutubxonalar va madaniyat markazlari jamiyatning madaniy hayotida muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat kitoblar saqlanadigan joy, balki ilmiy tadqiqotlar, ma'rifiy faoliyat, madaniy tadbirlar va ijtimoiy muloqotning markazi hisoblanadi.

Farg'onadagi kutubxonalar tarixi bu shaharning umumiy madaniy tarixi bilan uzviy bog'liq bo'lib, u mintaqaning tarixiy va ijtimoiy o'zgarishlarini aks ettiradi.

Ushbu maqolaning maqsadi Farg'ona shahri va uning atrofidagi hududlarda joylashgan kutubxonalar hamda madaniyat markazlarining tarixiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davrini quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin: Rossiya imperiyasi davri (1876-1917), sovet davri (1917-1991) va mustaqillik davri (1991-hozirgi kungacha).

2. FARG'ONA SHAHRIDAGI BIRINCHI KUTUBXONALAR (1876-1917)

Farg'ona shahri 1876 yil 15 martda rus harbiy qo'mondonligi tomonidan Yangi Marg'ilon nomi bilan asos solingan. Shaharning barpo etilishi bilan birga, rus ma'muriyati bu yerda zamonaviy madaniy-ma'rifiy muassasalar qurishni ham rejalashtirgandi. 1882 yilda shaharning rus aholisi uchun mo'ljallangan birinchi ommaviy kutubxona ochildi. Bu kutubxona dastlab harbiy gubernator binosi qoshida faoliyat yuritgan va asosan rus tilida badiiy, ilmiy va siyosiy adabiyotlardan iborat bo'lgan.

XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Farg'onada bir necha muhim madaniy muassasalar tashkil etildi. 1894 yilda Farg'ona viloyati statistika qo'mitasi huzurida kutubxona-muzey ochildi. Ushbu muassasa viloyatning tarixi, geografiyasi va etnografiyasiga oid qimmatli materiallarni to'plash va saqlash bo'yicha muhim faoliyat olib bordi. 1900 yillarda esa shaharning mahalliy aholisi uchun maktablar huzuridagi kutubxonalar ham faoliyat yurita boshladi.

Mahalliy aholi — o'zbek va tojik ziyolilari ham kitob jamg'arish an'anasini saqlab qoldilar. Xususiy kutubxonalar, jumladan, mahalliy boylar va ulamo vakillari tomonidan to'plangan qo'lyozma kitoblar kolleksiyalari alohida ahamiyat kasb etardi. Bu davrdagi eng mashhur xususiy kutubxonalardan biri Farg'ona shahrida istiqomat qilgan ma'rifatparvar shoir va olim Hamza Hakimzoda Niyoziyning

shaxsiy kitob to'plamidan iborat kutubxonasi edi. Hamza o'z hayoti davomida yuzlab kitob va qo'lyozmalarni to'plagan bo'lib, bu meros keyinchalik davlat kutubxonalariga o'tkazildi.

1900-1917 yillar oralig'ida Farg'onada bosma so'z ham rivojlana boshladi. 1906 yilda «Taraqqiy» gazetasi, keyinchalik «Xurshid» va «Tujjor» kabi nashrlar chiqarila boshladi. Bu davrda matbuot mahkamalarida ham kichik kutubxona-o'qish xonalari tashkil etildi. 1916 yilgi ma'lumotlarga ko'ra, shaharning asosiy kutubxonasida 4 000 dan ortiq kitob va jurnal nusxalari mavjud edi.

3. SOVET DAVRIDA FARG'ONA KUTUBXONALARI (1917-1991)

1917 yilgi Oktyabr inqilobidan so'ng Farg'onadagi madaniy muassasalar butunlay yangi vaziyatda faoliyat yurita boshladi. Sovet hokimiyati savodsizlikni tugatish va yangi sotsialistik madaniyatni yoyish maqsadida kutubxonalar tarmog'ini kengaytirishni o'zining asosiy vazifalaridan biri deb belgiladi. 1920 yilda Turkiston Respublikasi hukumati barcha xususiy kutubxona fondlarini milliylashtirish to'g'risida farmon chiqardi. Bu farmon asosida Farg'onadagi barcha yirik kutubxonalar — jumladan, xususiy to'plamlar ham — davlat tasarrufiga o'tkazildi.

1920-yillar davomida «savodsizlikni tugatish» (likbez) harakati doirasida Farg'onada ko'plab qizil choyxona va o'qish uylari tashkil etildi. Bu muassasalar bir vaqtning o'zida kutubxona, klub va o'quv markazi vazifasini bajarar edi. 1923 yilda Farg'ona shahridagi markaziy kutubxona rasman «Farg'ona viloyat kutubxonasi» deb nomlandi va uning fondi 12 000 kitobga yetdi. 1925 yilda esa kutubxonaga yangi bino ajratildi.

1930-yillarda sovet madaniy siyosatining kuchayishi bilan birga Farg'onadagi kutubxona tizimi ham kengaydi. Bu davrda kolxoz va zavod kutubxonalari keng tarqaldi. 1932 yilgi hisob-kitoblarga ko'ra, Farg'ona viloyatida 47 ta kutubxona faoliyat ko'rsatib, ularda jami 180 000 dan ortiq kitob bo'lgan. Biroq, shu davrda siyosiy repressiyalar oqibatida ko'plab kitoblar «mafkuraviy jihatdan zararli» deb

hisoblanib, fondlardan olib tashlandi va yo'q qilindi. Jumladan, jadid mutafakkirlari asarlari, diniy adabiyotlar va milliy-istiqlolchi ruhdagi kitoblar bu qatag'ondan nasib oldi.

Ikkinchi Jahon urushi yillarida (1941-1945) Farg'ona kutubxonalari qiyin sharoitda faoliyatini davom ettirdi. Harbiy harakatlar davrida Ukraina, Belarusiya va Rossiyaning g'arbiy viloyatlaridan evakuatsiya qilingan bir qator ilmiy muassasalar va ularning kutubxona fondlari ham Farg'onaga olib kelingan edi. Bu esa mahalliy kutubxona fondlarining boyishiga xizmat qildi.

Urushdan keyingi davr — 1950-1970-yillar Farg'ona kutubxonachiligi uchun nisbiy barqarorlik va rivojlanish davri bo'ldi. 1950-yillarda viloyat kutubxonasining fondida 200 000 dan ortiq nusxa mavjud edi. 1959 yilda Farg'ona pedagogika institutida ilmiy kutubxona tashkil etildi. 1963 yilda Farg'ona shahrida bolalar kutubxonasi ochildi. 1970-yillarda shahar va tuman markazlarida zamonaviy kutubxona binolari qurildi.

Farg'ona davlat viloyat kutubxonasi 1970-yillarning oxirida yangi binoga ko'chib o'tdi. Bu bino zamonaviy talablarga javob beradigan o'qish zallari, katalog bo'limlari va fond saqlash xonalariga ega edi. 1980-yillarda kutubxona fondida 500 000 dan ortiq kitob va davriy nashrlar to'plami mavjud bo'lib, u O'zbekistondagi eng yirik viloyat kutubxonalaridan biriga aylandi.

4. FARG'ONADAGI MADANIYAT MARKAZLARI VA KLUBLARI TARIXI

Madaniyat markazlari — xalq klublari, madaniyat uylari va san'at saroylari — Farg'onada sovet davrida keng tarqaldi. 1920-yillarning boshida shaharning turli mahallalarida «qizil burchaklar» va xalq klublari tashkil etildi. Bu muassasalar dastlab siyosiy targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borsa ham, vaqt o'tishi bilan haqiqiy madaniy markazlarga aylandi.

Farg'ona shahrida 1925 yilda «Metallurg» zavodi huzurida Ishchilar madaniyat uyi ochildi. Bu muassasa teatr, konsert, kino va o'qish zallarini o'z ichiga olib, yuz mingdan ortiq aholiga xizmat ko'rsatdi. 1934 yilda yanada zamonaviy qurilish sifatida Farg'ona viloyati Madaniyat saroyi barpo etildi. Bu bino arxitektura jihatidan ham diqqatga sazovor bo'lib, klassik sovet uslubida qurilgan edi.

1930-yillarda qishloq va tuman markazlarida ham madaniyat uylari qurildi. Bu muassasalar kino ko'rsatish, xalq san'ati to'garaklarini tashkil etish, sayohat teatrlarini qabul qilish va bayram tadbirlarini o'tkazish vazifalarini bajarar edi. 1940-yillarning oxiriga kelib Farg'ona viloyatida 120 dan ortiq madaniyat uyi va klub mavjud edi.

1950-1980-yillarda Farg'ona shahrida va uning atrofidagi shaharchalarda — Qo'qon, Marg'ilon, Andijon singari yirik shaharlarda ham madaniyat markazlari kengaydi. Farg'ona ipak kombinati, Farg'ona neftni qayta ishlash zavodi va boshqa yirik korxonalar o'z madaniyat saroylari va klublariga ega bo'ldi. Bu davrda san'at, musiqa va raqs to'garaklar keng rivojlandi.

5. MUSTAQILLIK YILLARIDA ISLOHOTLAR (1991-2010)

1991 yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, madaniy muassasalar — kutubxonalar va madaniyat markazlari — yangi tarixiy bosqichga kirdi. Davlat mafkurasi o'zgarishi natijasida kutubxona fondlaridan sovet davrining mafkuraviy materiallarini chiqarib tashlash va milliy, ma'naviy qadriyatlarni ifodalovchi yangi adabiyotlar bilan fondni to'ldirish jarayoni boshlandi.

1990-yillar iqtisodiy qiyinchiliklari kutubxona va madaniyat markazlari faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi. Davlat byudjetidan ajratmalar keskin kamaydi, binolarni ta'mirlash, yangi kitoblar sotib olish va xodimlarning ish haqini to'lash muammolari vujudga keldi. Biroq, ushbu davrda ham madaniy hayotni saqlash bo'yicha muhim qarorlar qabul qilindi. 1993 yilda O'zbekiston Respublikasining «Kutubxona ishi to'g'risida» gi qonuni qabul qilindi. Bu qonun kutubxona tizimini

huquqiy jihatdan tartibga soldi va fuqarolarning axborotga erkin kirish huquqini kafolatladi.

Farg'ona viloyat universal ilmiy kutubxonasi 1990-yillarda o'z faoliyatini yangilash bo'yicha bir qator tadbirlar amalga oshirdi. Fondlar qayta tashkil etildi, milliy adabiyot bo'limlari kengaytirildi, elektron katalog yaratish ishlari boshlandi. 2000-yillarning boshida kutubxonaga Internet aloqasi o'rnatildi va mahalliy axborot resurslarini raqamlashtirish jarayoni boshlandi.

6. ZAMONAVIY DAVR: 2010-YILLARDAN HOZIRGACHA

2010-yillardan boshlab Farg'onadagi kutubxonalar va madaniyat markazlari modernizatsiya jarayonini boshdan kechira boshladi. O'zbekiston hukumatining 2017 yildan boshlangan islohot dasturi doirasida madaniy muassasalarga e'tibor kuchaydi. 2019 yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kutubxona-axborot muassasalarini modernizatsiya qilish to'g'risida» gi Farmoni asosida mamlakatdagi barcha viloyat kutubxonalari, jumladan Farg'ona viloyat kutubxonasi ham yangilanish dasturiga kiritildi.

Farg'ona viloyat universal ilmiy kutubxonasi hozirda O'zbekistondagi eng zamonaviy viloyat kutubxonalaridan biri hisoblanadi. Kutubxona fondida 700 000 dan ortiq kitob, davriy nashrlar va elektron resurslar mavjud. Kutubxonaning zamonaviy bo'limlari orasida elektron resurslar markazi, bolalar bo'limi, nogironlar uchun maxsus xizmat ko'rsatish bo'limi, ma'muriy hujjatlar bo'limi va virtual o'qish zali mavjud.

Madaniyat markazlari sohasida ham katta o'zgarishlar ro'y berdi. 2017-2023 yillar davomida Farg'ona shahrida va viloyatning tuman markazlarida ko'plab madaniyat uylari va Yoshlar markazlari qayta qurildi yoki kapital ta'mirdan o'tkazildi. O'zbekiston Yoshlar ittifoqi tashkilotining «Yoshlar markazi» muassasalari an'anaviy madaniyat uylari o'rnini egallab, yangi avlod uchun zamonaviy madaniy-ma'rifiy faoliyat maydoniga aylandi.

Farg'ona shahridagi «Istiqbol» Yoshlar markazining binosi 2018 yilda to'liq rekonstruksiya qilindi. Bu markazda san'at va hunarmandchilik to'garaklari, musiqiy va raqs studiyalari, multimedia zali, kutubxona va Internet markazi faoliyat yuritmoqda. Farg'ona viloyatida 2021 yilgi ma'lumotlarga ko'ra 200 dan ortiq madaniyat uyi va kutubxona faoliyat ko'rsatmoqda.

7. FARG'ONADAGI MAXSUS KUTUBXONALAR

Farg'ona shahrida umumiy kutubxonalardan tashqari bir qator maxsus va ixtisoslashgan kutubxonalar ham faoliyat yuritadi. Farg'ona davlat universiteti ilmiy kutubxonasi 1930 yilda Farg'ona pedagogika instituti kutubxonasi sifatida asos solingan. Hozirda bu kutubxonada 400 000 dan ortiq nusxa mavjud bo'lib, u O'zbekistondagi eng yirik oliy ta'lim muassasasi kutubxonalaridan biri hisoblanadi.

Farg'ona politexnika instituti (hozirgi Farg'ona politexnika universiteti) kutubxonasi ham muhim o'rin tutadi. Bu kutubxona 1967 yilda tashkil etilgan bo'lib, texnika va muhandislik fanlari bo'yicha O'zbekistonda kamdan-kam uchraydigan noyob manbalarga ega. Shuningdek, Farg'ona tibbiyot instituti kutubxonasi tibbiyot fanlari bo'yicha ixtisoslashgan fond to'plamiga ega.

Farg'ona shahridagi bola kutubxonasi 1963 yilda tashkil etilgan. Hozirda bu kutubxonada 80 000 dan ortiq bolalar adabiyoti nusxalari mavjud bo'lib, yiliga 10 000 dan ortiq kitobxonga xizmat ko'rsatiladi. 2020 yilda kutubxona to'liq ta'mirdan o'tkazildi va zamonaviy bolalar o'qish zali, shuningdek raqamli resurslar markazi bilan jihozlandi.

8. FARG'ONANING MADANIY MEROSI VA YODGORLIKLAR

Farg'ona nafaqat zamonaviy madaniy muassasalari bilan, balki o'zining boy tarixiy-madaniy merosi bilan ham ajralib turadi. Farg'ona viloyat tarix va o'lkashunoslik muzeyi 1894 yilda asos solingan bo'lib, bu O'zbekistondagi eng qadimiy muzeylardan biri hisoblanadi. Muzey fondida 100 000 dan ortiq eksponat

mavjud bo'lib, ular mintaqaning arxeologiyasidan tortib yaqin tarixgacha bo'lgan davrni qamrab oladi.

Farg'ona shahridagi Hamza nomidagi drama teatri 1930 yilda tashkil etilgan. Bu teatr o'zbek milliy dramaturgiyasining taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shgan. Ma'rifatparvar va shoir Hamza Hakimzoda Niyoziyning nomi bilan atalgan ushbu teatr avvalo «Yangi hayot» teatri deb nomlangan, keyinchalik buyuk ma'rifatparvarning sharafiga qayta nomlangan.

Shahar va viloyatdagi Madaniyat uylari va markazlari milliy bayramlar — Navro'z, Mustaqillik kuni va boshqa muhim sanalarni nishonlashda faol qatnashadi. Xalq ijodiyoti — qo'shiqchilik, sozandachilik, raqs san'ati va hunarmandchilik — bu muassasalarda avaylab saqlanadi va rivojlantiriladi.

9. MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Farg'onadagi kutubxonalar va madaniyat markazlari bugungi kunda bir qator muammolarga duch kelmoqda. Birinchidan, raqamli axborot texnologiyalarining keng tarqalishi an'anaviy kutubxona xizmatlariga bo'lgan talabni o'zgartirdi. Kutubxonalar endi nafaqat kitob saqlash joyi, balki raqamli resurslar markazi, ijodiy makon va jamoat uchrashuvi joyiga aylanishi zarur.

Ikkinchidan, kadrlar muammosi hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Zamonaviy kutubxona mutaxassislarini tayyorlash va ular uchun raqobatbardosh ish haqi sharoitlarini yaratish davlatning doimiy e'tiborini talab qiladi. Farg'ona davlat universiteti filologiya fakul'tetida kutubxona ishi va hujjatshunoslik yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlanadi.

Uchinchidan, kutubxona fondlarini muntazam yangilab borish masalasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Har yili yangi kitoblar nashr etilsa-da, mahalliy kutubxonalar byudjeti cheklanganligi bois zamonaviy adabiyot bilan fondni to'ldirish bo'yicha muammolar mavjud.

Istiqbol jihatidan olganda, Farg'onadagi madaniy muassasalar uchun bir necha muhim yo'nalishlar belgilangan. Raqamlashtirish dasturlari doirasida kutubxona fondlarini elektron ko'rinishga o'tkazish ishlari davom ettirilmoqda. Mintaqaviy hamkorlik tizimi asosida viloyat kutubxonalari birlashgan elektron katalog tizimi yaratish rejalashtirilmoqda.

10. XULOSA

Farg'onadagi kutubxonalar va madaniyat markazlarining tarixi bu mintaqaning madaniy tarixini yorqin aks ettiradi. 1876 yilda shaharning barpo etilishi bilan boshlangan zamonaviy kutubxona ishi bugungi kunda rivojlangan muassasalar tizimiga aylandi. Sovet davrida keng tarqalgan kutubxona va madaniyat uylari tarmog'i mustaqillik yillarida yangi milliy g'oya va qadriyatlar asosida qayta tashkil etildi.

Zamonaviy davrdagi islohotlar natijasida Farg'ona viloyatidagi madaniy muassasalar yangi imkoniyatlarga ega bo'ldi. Raqamlashtirish, modernizatsiya va kadrlar tayyorlash bo'yicha olib borilayotgan ishlar bu muassasalarning XXI asr talablariga javob berishini ta'minlamoqda. Farg'onadagi kutubxonalar va madaniyat markazlari jamiyatning ma'naviy-madaniy hayotida muhim o'rin egallaydi va bu ahamiyat kelajakda ham saqlanib qolishi shubhasiz.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Farg'onadagi madaniy muassasalar tarixini to'liq o'rganish va hujjatlashtirish bo'yicha hali ko'p ish qilish zarur. Ayniqsa, arxiv materiallarini yig'ish, shaxsiy xotiralarni qayd etish va bu muassasalar haqidagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 1993. – 280 b.

2. Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – T. 1. – 592 b.
3. Azimov A.A. Farg'ona viloyati tarixi. – Toshkent: Fan, 1999. – 340 b.
4. Nabiyev R.N. O'rta Osiyo xalqlarining madaniyati tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1994. – 412 b.
5. Hasanov H.H. O'zbekistonda kutubxona ishining rivojlanish tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2002. – 220 b.
6. Usmonov I.U. Farg'onada matbuot va ma'rifat tarixi. – Farg'ona: Farg'ona nashriyoti, 2005. – 180 b.
7. Rajabov Q.R. Sovet davrida O'zbekistondagi madaniy-ma'rifiy muassasalar. – Toshkent: Fan, 1986. – 260 b.
8. Ergashev B.J. Farg'ona viloyat universal ilmiy kutubxonasining 100 yilligi. – Farg'ona, 1994. – 96 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Kutubxona ishi to'g'risidagi Qonun. – Toshkent, 1993.
10. Mirzaev T.M. O'zbek xalq og'zaki ijodi va madaniyati. – Toshkent: Fan, 1988. – 310 b.
11. Tolipov A.M. Farg'ona shahri tarixidan lavhalar. – Toshkent: Sharq, 2001. – 220 b.
12. Xo'jayev D.X. O'zbekistonda madaniyat va san'atning rivojlanishi. – Toshkent: O'qituvchi, 2003. – 185 b.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kutubxona-axborot muassasalarini modernizatsiya qilish to'g'risida» gi Farmoni. – 2019 yil 13 sentyabr.
14. Farg'ona viloyati arxivi. Jamg'arma 1, ro'yxat 1, ish 45. (1920-1940 yillar, madaniy muassasalar faoliyatiga oid hujjatlar).
15. Lunin B.V. Nauchnye obshchestva Turkestana i ix progressivnaya deyatel'nost'. – Tashkent: AN UzSSR, 1962. – 345 s.

16. Nabiyeva R.A. Zhenshchiny Uzbekistana v sisteme narodnogo obrazovaniya. – Tashkent: Fan, 1991. – 198 s.
17. Krivoshein P.A. Fargana. Istorichesky ocherk. – Sankt-Peterburg, 1904. – 112 s.
18. Saidov M.S. Razvitie bibliotechnogo dela v Uzbekistane v sovetsky period. – Tashkent: Fan, 1978. – 240 s.
19. Kadyrova T. Cultural Institutions of Uzbekistan: History and Development. – Tashkent: Publishing House, 2010. – 280 p.
20. Levi S.C. The Rise and Fall of Khoqand, 1709-1876: Central Asia in the Global Age. – Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2017. – 386 p.